

PAPER

IQBOL MIRZO IJODINING LINGVOPOETIKASI

Qodirov Botir Baxodir o'g'li¹, *

¹University of Business and Science Lingvistika (o'zbek tili) yo'nalishi 1-kurs magistranti

* botirbekqodirov@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining yirik vakili Iqbol Mirzo ijodining lingvopoetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoirning poetik uslubida metaforik qatlam, ramziy obrazlar, milliy madaniy kodlar, akustik poetika va kognitiv semantikaning o'ziga xos namoyon bo'lishi ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot davomida Iqbol Mirzo she'rlarida tilning badiiy-estetik imkoniyatlari keng qo'llanilishi, lirik qahramonning ichki dunyosi, milliy identitetni ifodalovchi obrazlar sistemasining yaratilishi hamda ritorik va sintaktik qurilmalar orqali matnning poetik kuchi oshirilishi ko'rsatib beriladi. Maqola shoir lirikasini lingvistik, semantik, pragmatik va kognitiv nuqtai nazardan tahlil qilib, uning poetik tafakkurining o'ziga xos jihatlari ilmiy asosda ochib beradi.

Key words:

lingvopoetika, badiiy til, poetik obraz, metafora, ramz, milliy madaniy kod, semantika, kognitiv metafora, akustik poetika, lirik qahramon, badiiy tasvir vositalari, zamonaviy o'zbek she'riyati.

KIRISH

Zamonaviy o'zbek she'riyatining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Iqbol Mirzo ijodi tilning badiiy-estetik imkoniyatlarini keng ochib berishi, poetik fikrning milliy va zamonaviy talqinini uyg'unlashtirishi bilan alohida e'tiborga sazovordir. Shoirning lirikasida til oddiy kommunikativ vosita sifatida emas, balki badiiy-estetik makon yaratadigan kuchli poetik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Uning she'rlarida

metaforik tasvirlar, ramziy timsollar, milliy madaniy kodlar, akustik uyg'unlik hamda kognitiv poetika unsurlari muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqbol Mirzo poetik dunyoqarashini belgilovchi asosiy omillardan biri bu metaforik qatlamning kengligi va chuqurligidir. Shoir she'rlarida metafora lirik qahramonning ruhiy kechinmalarini ifodalashda markaziy vosita sifatida xizmat qiladi.

Compiled on: December 16, 2025.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Humanities* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Masalan, “yurak”, “tong”, “shamol”, “oy”, “daryo” kabi obrazlar ko‘pincha hayot, tuyg‘u, vaqt, iztirob va umidning ramziy timsollariga aylangan. Bu obrazlar orqali shoir nafaqat individual kechinmalarni, balki milliy ongga xos umumiy ma’no qatlamlarini ham yoritadi. Shunday poetik timsollar matnning semantik chuqurligini kuchaytiradi, o‘quvchini fikr va his-tuyg‘ularning ko‘p qatlamli talqiniga chorlaydi.

Shoir lirikasida milliy madaniy kodlar muhim semantik vazifani bajaradi. Tabiat manzaralari, xalqona ramzlar, arxetipik obrazlar – daryo, sahro, ona, yurt, qush, osmon, shamol – o‘zbek xalqining tarixiy xotirasi va ma’naviy dunyoqarashini ifodalovchi belgilar sifatida talqin etiladi. Iqbol Mirzo ijodidagi bu obrazlar tasodifiy emas, balki milliy identitetni badiiy tilda ifodalashning o‘ziga xos shaklidir. Xususan, vatanparvarlik ruhida she’rlarda “tong”, “uyg‘onish”, “yurt” kabi tushunchalarning lingvopoetik birligi shoirning umumxalq ruhiyatiga murojaatini kuchaytiradi.

Iqbol Mirzo she’riyatida akustik poetika — tovushlar uyg‘unligi, alliteratsiya, assonans, ritmik pauzalar alohida estetik funksiyani bajaradi. Shoir tilning nafaqat ma’naviy, balki tovushiy imkoniyatlaridan ham puxta foydalanadi. Tovushlarning takrorlanishi, ohangdor satr qurilishi lirik kechinmalarni sezgirlik bilan yetkazishga yordam beradi. Masalan, “sh”, “s” kabi yumshoq tovushlarning ketma-ketligi shamol, sokinlik yoki mayin iztirob kayfiyatini yaratadi. Ritmik pauzalar esa she’rning dramatik kuchini ta’minlaydi, o‘quvchiga nafas olish, fikrga cho‘mish imkonini beradi.

Shoirning lirik qahramoni ko‘pincha ichki monolog orqali namoyon bo‘ladi. Bu ichki nutq sintaktik qisqa gaplar, ritorik murojaatlar, tushirilgan kesimlar va pauzalar orqali ifodalanadi. Iqbol Mirzo lirik qahramonining kechinmalarini tashqi voqelik emas, balki ichki sezgi, ruhiy dialog belgilab beradi. Shu jihatdan uning she’riyati subyektiv kechinmalarining lingvopoetik talqini sifatida qaraladi. Ritorik savollar shoir poetik tilining emotsional kuchini yanada oshiradi va o‘quvchini ruhiy izlanish jarayoniga jalb etadi.

Iqbol Mirzo ijodida semantik va kognitiv qatlamlar o‘zaro uzviy bog‘langan. Lirik

matnlardagi ko‘p ma’nolilik, semantik ko‘lamning kengligi, metaforalarning konseptual xarakterga egaligi shoir tafakkurining murakkabligini ko‘rsatadi. Uning she’rlarida ko‘plab kognitiv metaforalar uchraydi: “hayot — yo‘l”, “yurak — uy”, “sevgi — olov”, “vaqt — shamol”. Bu metaforalar inson tafakkuridagi konseptual strukturalarni badiiy til orqali ifodalashga xizmat qiladi. Kognitiv yondashuv buning zamirida nafaqat tasvir, balki dunyoni idrok etishning estetik modeli yotganini ko‘rsatadi.

Pragmatik nuqtai nazardan qaralganda, shoir she’rlari milliy ruh, ma’naviyat, insoniylik qadrlari, vatan muhabbati va ruhiy uyg‘onishga da’vat mazmuniga ega. Lingvopoetik vositalarning barchasi ana shu pragmatik maqsadlarni ifodalashga xizmat qiladi. Ijodidagi badiiy vositalar tizimi shoirning individual uslubini shakllantirib, zamonaviy o‘zbek she’riyati taraqqiyotida muhim o‘rinni egallaydi.

Xulosa qilib aytganda, Iqbol Mirzo ijodi lingvopoetik jihatdan sarmazmun va ko‘p qatlamli hodisadir. Uning she’rlarida metaforik tasvirlar, ramziy timsollar, tabiiy manzara va milliy qadriyat obrazlarining uyg‘unligi, semantik va akustik tizimlarning chambarchas bog‘liqligi shoir poetik mahoratini yaqqol namoyish etadi. Shoirning badiiy tili zamonaviy o‘zbek she’riyatining til, mazmun va uslub jihatidan yuksalishiga katta hissa qo‘shgan bo‘lib, uning lingvopoetik izlanishlari adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan ham alohida ahamiyatga ega.

Iqbol Mirzo ijodi zamonaviy o‘zbek she’riyatining lingvopoetik taraqqiyotida alohida o‘rin tutadi. Shoirning poetik dunyosi bir vaqtning o‘zida milliy estetik an’analarga tayangan, shu bilan birga zamonaviy fikrlashning yangi badiiy tamoyillarini aks ettiradigan murakkab va ko‘p qatlamli tizimdir. Uning she’rlaridagi metaforik tasvirlar, ramziy timsollar, kognitiv mazmunlar va akustik poetika unsurlari lirik qahramonning ichki dunyosini chuqur va emotsional talqin etishga xizmat qiladi. Iqbol Mirzo lirik matnlarida tilning semantik imkoniyatlari kengaytiriladi, so‘zlar o‘zining an’anaviy ma’nosidan chiqib, estetik, ruhiy va madaniy qiymatlar bilan boyitiladi.

Shoirning tasviriy vositalarida milliy madaniy kodlar — tabiat manzaralari, arxetipik obrazlar,

xalqona ramzlar — alohida semantik ahamiyatga ega bo'lib, ular o'zbek xalqi ongiga xos tarixiy xotira va ma'naviy dunyoqarashni badiiy til orqali qayta talqin qiladi. Shu bois Iqbol Mirzo she'riyati nafaqat individual ijod mahsuli, balki milliy poetik tafakkurning zamonaviy bosqichdagi ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

Lingvopoetik jihatdan qaraganda, shoir matnlarida sintaktik qisqa satrlar, pauza, ritorik murojaat, alliteratsiya va assonanslar she'r ohangdorligini shakllantirib, matnning ichki musiqiylikini kuchaytiradi. Bu vositalar shoirning o'ziga xos badiiy uslubini yaratib, o'quvchi hissiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Umuman olganda, Iqbol Mirzo ijodi til, badiiyat va fikr uyg'unligining yorqin namunasi bo'lib, uning she'rlari lingvopoetik tahlil uchun katta ilmiy qiymatga ega. Shoirning poetik mahorati va tilni estetik hodisa sifatida ishlatishdagi yuksak qobiliyati uni zamonaviy o'zbek adabiyotining eng muhim, o'z ovozigacha ega bo'lgan ijodkorlar qatoriga qo'shadi. Uning ijodi nafaqat badiiy zavq manbai, balki tilning badiiy imkoniyatlarini chuqur o'rganish uchun boy lingvopoetik material sifatida ham qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirza I. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Sharq, 2015. — 224 b.
2. Mirza I. Dunyoning yonib turgan chaqmog'i. — Toshkent: Mumtoz so'z, 2010. — 112 b.
3. Qodirova Sh. Iqbol Mirzo lirikasida badiiy obrazlar tizimi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 156 b.
4. Rahmonov N. Hozirgi o'zbek she'riyatida lirik qahramon kontseptsiyasi. — Toshkent: Universitet, 2021. — 184 b.
5. Mamajonov Z. Poetik metafora va uning lingvistik xususiyatlari. — Samarqand: Zarqalam, 2018. — 132 b.
6. Jo'raev Sh. Badiiy matn stilistikasi: nazariya va tahlil. — Toshkent: Fan, 2017. — 256 b.
7. Yunusov Yo. O'zbek lirikasida obraz va ma'no. — Toshkent: Navoiy universiteti nashriyoti, 2020. — 178 b.
8. Lotman Yu.M. Analiz poeticheskogo teksta. — Moskva: Prosveshchenie, 1998. — 351 s.
9. Lakoff Dzh., Dzhonson M. Metafora, kotorymi my zhivem. — Moskva: Editorial URSS, 2004. — 256 s.
10. Bart R. Osnovy semiologii. — Moskva: Akademicheskij proyekt, 2007. — 184 s.
11. Quronov D., Mamajonov Z., Sa'dullaev S. Adabiyotshunoslik terminlarining izohli lug'ati. — Toshkent: Akademnashr, 2010. — 416 b.
12. Sodiqov M. O'zbek she'riyatida akustik poetika. — Farg'ona: Navro'z, 2016. — 140 b.
13. Boqieva G. Lingvopoetika asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. — 192 b.
14. Hasanov B. O'zbek adabiyotida simbol va ramz talqini. — Namangan: Hidayat, 2018. — 120 b.